

Древногръцкият философ Платон казва: „Мъдрият говори защото има нещо за казване, глупакът само, за да каже нещо”

В този смисъл общуването е израз на индивидуалната, груповата и националната интелигентност, то е израз на характера на хората, на цялостния „психически склад” на личността и човешки общности.

Общуването произтича от дълбочината на човешката природа. То в своята същност е начин на живот, начин на съществуване и изразява емоционално – психическо, нравствени, културно – естетически компоненти на човешката личност. Общуването не се отнася само до отделния човек, а и за малките и големите човешки групи, то е част от духовния живот на етносите, на всеки народ. То е израз на характера на хората. В общуването хората влагат цялата си духовна същност, чрез него те съществуват, опознават и променят заобикалящия ги свят. От него зависи до голяма степен и как ще се променяме ние и как ще променяме нещата около нас.

Проблемът за общуването има особена голяма значимост, поради факта, че като народ, като разнообразна и колоритна етническа човешка общност притежаваме позиции, нагласи и ориентации, които не винаги ни гарантират успешна и позитивна обществена и лична реализация. Психическата ни обремененост, бариерите от миналото, негативизмът, натрупан от настоящето задръжат в нас много психическа и най-вече емоционална и мисловна енергия, което ни придава повишена интравертност, затвореност и ни пречи в опознаването и практическата промяна на действителността.

И тук се получава едно ненужно противоречие, характеризиращо целия ни народ – наличие на огромна, неизползвана психическа енергия и ниската степен на нейната реализация. В това се крие и една от съществените причини за големия ни индивидуализъм, за пренебрежението ни към големите социални идеали, за затвореността ни и начина ни на живот като общуване. Психическите им резерви са огромни, но те са обхванати от много задръжки и бариери, формирани от социални неблагоприятия, от липсата на зрялост на обществената ни система, от драмите и тревогите от далечната ни и най-нова история, от беднотията и ниската степен на задоволеност на интересите и потребностите на нашия народ.

Тези обстоятелства формират националната ни психика, характера ни ,а следователно и съдържанието на общуването. По тази причина през последните 15-20 години от промяната на обществената ни система по-голямата част от българския народ подхранва в себе си отчужденост и пренебрежение към обществения процес.

Същността на общуването като възприемане и опознаване, паралелно със съхранените традиционни черти- любознателност, усет към новото,практичност,наблюдателност,аналитичност,придобити и редица нови форми на проявление,които внасят деформации в общото ни отношение към материалните и духовни ценности.

Любознателността, интересът към духовното все повече се локализира и елитаризира по много причини- липса на реализация,финансова обремененост,натрапената вече като начин на мислене и общуване философия на оцеляването и то ден за ден. Липсата на перспективност за една нормална човешка реализация,гарантираща прилични доходи притъпява болезнено интереса на българина към духовното.Налага се тезата за опростяване

на българския народ,разширява се кръгът на неграмотността, елементаризират се възможностите за общуване и възприемане на съдържателни ценности.Деформира се и усета към новото,към пословичната практичност на националния ни характер.Известно е обаче ,че новото се ражда винаги мъчително и в този процес простор получават и редица явления,които затрудняват раждането.А ако приемем,че този процес у нас е балканизизиран и прекалено политизиран,то тогава можем да си обясним деформациите наложили се като начин на живот.

Известно е ,че българинът е наблюдателен човек,че той е с повишена чувствителност.Той наблюдава ,преценява,опипва,изчаква.Тази негова възприемателна способност го е спасявала в трудни моменти.ой и сега притежава тези черти,но насочени не към обществото,а към повседневието,към непрекъснатото нарастващите и трудно разрешими лични проблеми.Психическата му енергия е вложена в проблемите на деня.В този смисъл все повече се затваря в себе си и е практичен и изобретателен за своето лично битие.Тук е корена на пословичния индивидуализъм и непукизъм ,с който се отнася към важни и съществени проблеми,касаещи обществото като цяло.

Интровертирането му като позиция и общуване, като характер дава силно отражение и върху действието и взаимодействието като съществена страна на общуването. Аналогични разсъждения могат да се направят и за комуникативната му способност, която е съществена страна на общуването. Тя не е елементарно предаване и приемане на информация. Напротив, в комуникацията като процес участва не само човешката психика, а се включват всички компоненти на човешкото съществуване—емоции, чувства, мислене, характер, нагласи, ориентация—се явяват в синтез.

Ограничената комуникативност произтича от затвореността

на индивидуализма на собствения му характер. Към това могат да се добавят и редица съвременни индикатори—ограничена и огрубяла понятийна култура, слаба комуникативна контактност, пренебрежителност към обекта на комуникацията, неяснота и стихийност в подходите, несъобразяване със ситуацията, липсата на крайна цел.

Комуникирането е елемент на общуването, то е съществена страна на общуването.

През последните години се проявява и неблагоприятната тенденция на насищане на комуникацията с отрицателно емоционални състояния, липсата на разбиране на словесното въздействие—комуникацията на управляващите с управляваното. Ние ще имаме бъдеще като народ с равностойно участие в решаването не само на европейските, но и на световните проблеми само при условие че се извърши действителна промяна в начина на мислене, в начина на общуване и комуникиране.

Общуват по между си тези хора, които могат да комуникират

Едно от средствата за комуникиране и общуване е езикът, словото. Ако умеем да говорим на един и същи език, комуникирането и общуването се осъществяват на високо ниво и успешно. Необходимо е да избираме внимателно думите, с които общуваме. Българската народна приказка за мечката и дърваря завършва с отговора на наранената мечка от дърваря със секирата си преди 1 година. Питайки я дали е заздравяла раната, която той и нанесъл, мечката отговорила, че отдавна е забравила за раната, но не е забравила думите и за лошия ѝ дъх. Изводът на приказката е, „Лоша рана

заставява, лоша дума не забравя”.

Днес тази приказка трябва отново да се прочете от децата до най-големите, включително политиците. Слушайки разискванията в парламента и телевизиите може да се направи извод, че те

изобщо не са я чели или пък са я забравили, че изобщо не разбират или не искат да разберат, че за да има напредък нашият народ зависи много от това как те комуникират помежду си. Защото това, което говорят в парламента, в телевизиите се чува от всички хора и има мъдри, но има и луди (българска поговорка), които не подражават или подражават сляпо на чулото.

Нека да погледнем последните събития в България — протестите на 14.01.2009 година на студенти и присъединилите се към тях хора — повечето млади, но не само. За какво общуваме или комуникираме може да се говори в създадената обстановка? Може ли по този начин да се направи нещо полезно, след като общуване не можеше да се осъществи между протестиращи и политици. Протестът се превърна в хаос, общуване нямаше, а всичко се превърна в насилие и агресия към полицаите, защото за да общуваш правилно е необходимо да имаш конкретни цели и искания, които липсваха на протеста. И така неумението за комуникация провали протеста, нарани морално и физически хората от двете страни на барикадата. Викове, освиркването, замерването с различни предмети, грубостта не могат да направят така, че да има общи цели, постигнати споразумения, защото те не позволяват общуване между двете страни. Общуването изисква честност, откровено и открито комуникиране, без желание за налагане волята на един над волята на друг.

И докато не се разбере, че всички имат права но и задължения, които всеки трябва да спазва, общуването е обречено на провал и ще продължаваме да живеем в непрестанен страх и агресия един спрямо друг. Трябва да намерим начин да общуваме така, че да станем по-добри, по-мъдри за да вървим напред за по-добро бъдеще на всички.

И все пак остават големите въпросителни около общуването

отговор на който може да даде народопсихологията, която изследва националната

психика и характер на един народ през аспекта на националните традиции, обичаи, навици, стереотипи, позиции и ориентации.

Най-синтезирано общуването е характера и начина на възприемане и мислене, както на отделния човек, така и на големите човешки общности.

Народопсихологията търси и обяснява чертите и особеностите на общуването чрез анализ на причините и факторите, които изграждат един народен психически синтез на националния характер.

А защо да не си обясним особеностите на общуването на българския народ с генетичната му предразположеност, с драма-тичната му и трагична история, със степента на неговата религиозност, с особеностите на родната среда и др. Още от прабългарите носим черти на възприемането и мисленето, носим черти на определено общуване. Прабългарското в нашия начин на общуване е във въздържанието, последователността, упоритостта, наблюдателността, градивността, ината. Българите се установяват на Балканите с една богата култура, с един неукротим дух, една ясна житейска последователност и упоритост, безкомпромисност и желание на всяка цена да намерят своята земя.

Славяните и траките също дават своя принос да се оформи начинът на общуване на един нов народ, изградил собствен психически свят и общуване, въз основа на които е триединният корен—българи, траки, славяни. Българинът общувайки с другите в една социална среда влага висока нравствена психическа интелигентност, отговорност, грижовност, човечност, доброта, хармония. В същото време той влага определена естетическа чувствителност и емоционалност в общуването с другите. Ако сега тези качества са донякъде избледнели, то причините са в

социалното битие, но не в природата на собствения характер. Но независимо от тежката историческа съдба нашия народ дълбоко съхранява в себе си енергията на своите корени, които са живи и при една по-благоприятна социална действителност, българинът ще покаже истинската си природа. Това е магията на човешкото съществуване. Имаме ген, пренесен в нас по пътища и тази генетична мистерия ни оформя като мислене и общуване. Нашата генетична определеност има един ген и той е прабългарският, защото идва от един забележителен район на Средна Азия, защото е укрепнал и силен.

Общо е мнението, че българинът е общителен човек, че благодарение на това си качество той е оцелял и доживял до днешни дни, въпреки че има и друго мнение (на някои народопсихолози) според което той е затворен, мълчалив и скептичен. Но по нагоре аз обясних причините за това мнение. Аргументите за това мнение се търсят в нерадостното ни историческо битие или пък от кръвната група от която сме формирани.

Но аз се придържам и одобрявам първата теза и съм напълно съгласен с мнението на народопсихолог като доц. Никола Данчев, който се аргументира с една деликатна и съдбовна за нашия народ тема за общуването на българина с другите етноси и най-вече с турци и роми.

Не може да се отрече, че има едно противоречие в душата на българина - между високата му права пропорционална интелигентност и пресметливост и невъзможността да изяви себе си публично пред останалите. Поради тази причина образовани и знаещи хора са със слаба или почти никаква обществена активност, или пък се затварят в себе си и влагат цялата си енергия в най-близкото си непосредствено битие.

В този смисъл може да се каже, че има затворени хора,

необичащи контактите с другите.

Но този извод трудно би се отнесъл към всички и особено към онази преобладаваща част от българския народ, проявяваща завидна склонност и прагматична способност към общуване. Вероятно ние сме се съхранили, благодарение именно на тази част от българския корен. А това че сред нас има темерути, особняци, затворени личности и други подобни е напълно нормално и естествено. Психологически факт е, че общуването като основно човешко качество, като начин на живот се определя от темперамент, от тип висша нервна дейност, от характер, наследственост и т.н. Човекът се ражда с дадена естествена качествена биологическа и физиологическа определеност и в крайна сметка остава верен на собственото си битие, независимо от възпитание, външни социални въздействия, обществено положение, богатство и т.н.

Захари Стоянов,Иван Хаджийски,Марко Семов и други големи изследователи на народната душевност винаги намират място и се възхищават от способността на българина да общува, да намира точния път към душата на другите.Известно е,че между българи,турци,роми,албанци,арменци и други етноси има пре- красни отношения(там където политическите партии не се намесват грубо и тенденциозно).Следователно проблемът,българинът и другите етноси и нужен ли ни е един нов почерк в общуването,за да бъдем единен народ с общи цели по пътя на голямото обновление, ще придобива все по-голямо значение за целокупната пъстра етническа мозайка,от която е скрепен българския народ.

Ние сме в мир с другите етноси.Столетия всички те живеят на основата на разбирателството и доверието.И пак ще кажа ,че нещата променят своето съдържание,когато се намесят полити- ците,защото политиката е била винаги особен социален алерген,

възбуждащ етнически проблеми с полярни стойности с цел кон- фронтране,разпалване на омраза и враждебност.

Тук може да се спомене за възродителния процес спрямо турците,а сега към ДПС и участието на турците във властта.

Политиката към ромското население не винаги има за цел приобщаване,реализация,образование на тази не малка част от нашия народ(особено след промените от 1989 година)

И докато на повседневно равнище българинът винаги е доказвал умението си да общува с турци,цигани,арменци,маке- донци и други,то на равнището на едно национално мнение,с малки изключения съществуват психологически бариери за провеждане на открит и достъпен диалог по националната тема.

По отношение на съседските си страни Сърбия,Русия,Маке- дония българинът е доказал в продължение на десетилетия,че държи на комшиите си,независимо дали са българи,турци,роми, гърци,арменци.Нямаме друг път.Съществува една динамична , много пъстра етническа,социологическа и психологическа структура на българския

народ,която изисква влагане на много разум и опит за изграждане на единна психологическа общност, пораждаща мотиви и нагласи за постепенно отпадане на комплексите в общуването между етносите.

Изобщо общуването е неделимо от човешката общност.В групата в най-голяма степен се разкрива съдържанието на общуването,неговото богатство.

Междоличностното общуване започва да се формира още в семейството.В голяма част от българските семейства общуването между родителите рефлектира по-късно и върху децата.В не малко семейства обаче общуването е нарушено ,а това дава пряко влияние и върху общуването на децата в семейството и особено въвн от него.За това напоследък се наблюдава все повече нарушено общуване между децата и младежите в

училище,по улицата,в заведенията.За това все повече се наблюдават случай на насилие и агресия между тях,стигащи дори до най-лошото –убийството.

В училище общуването между учениците често се основава на грубост,побоища,обиди,сбивания и др.

Общуването между ученици и учители трябва да бъде на високо равнище,да служи като еталон изобщо за общуването между хората.

Не бива обаче да се омаловажава многото положителни черти на българина в отношението му към другите,към хората от най-близкото му обкръжение.Вкоренена в нашата душевност е готовността към партньорство,към обединяване на усилията за постигане на общи дела,добронамерени сме,обичаме да даваме на другия.Това винаги може да се срещне като съдържание на повседневното човешко общуване.В големите селски райони на България взаимността в общуването,разбирателството,пословичния български комшулук,взаимопомощта са били едни от най- силните качества на начина на общуване и живот.Като си строй къща българинът си избира и съседа.Всичко това е далеч в миналото,но и днес в селата общуването между хората е по-добро,хората се познават,уважават и се подпомагат,макар и по- малко от миналото.Урбанизацията,големите миграционни процеси,привлекателността на градския живот,обезлюдяването на някои селски райони формират и нов тип

отношения, нови взаимоотношения. Апартаментът е издигнат в култ, той е една крепост, в която българинът все повече се затваря в себе си и така изолацията се превръща в белег на общуването. Дори понякога негативизмът се просмуква в отношенията между близки и партньори в работата. Казват, че само ние си имаме шопска черта да се радваме на несполуката, на грешката на другия. И в същото време осъзнае ли се, че другият е по-добър, по-сръчен, по-способен,

изпитват се завист и се търси начин да се пречи. В такава една среда хората са разделени, конфронтират се и имат ниска степен на взаимност и разбиране. Това, разбира се, не се отнася за всички, но е и често срещано.

За да има повече обединяващи и позитивни отношения, за да има взаимно разбиране, с цел добро общуване и постигане на по-добър социален напредък са нужни опознаване на собствени ресурси и възможности.

Високо осъзнатата личност познава себе си, собствените си възможности и търси общуване, позитивни човешки контакти на базата на партньорството, с цел създаване на нови ценности. Тук самосъзнаването е органично свързано с осъзнаването на другите, с осъзнаване на средата в която се реализира общуване-

то. По този начин нараства и степента на социализирането на личността или на групата от хора.

Българинът може да постигне това. Той има възможности много по големи от други народи. Липсва му обаче средата, която дава всичко за висока професионална, обществена и лична реализация. Нашият народ не веднъж е доказвал, че когато осъзнае себе си, той постига всичко по най-добрия начин. Труд, сигурност и доверие са необходими, за да отприщи огромната енергия на нашия народ.

По принцип българинът е любознателен, понякога любопитен, наблюдателен човек. Обича да се занимава с другите, да ги обсъжда, на някой хора цялото им ежедневие преминава в обсъждане на делата на другите. Не винаги обективно посочва цялата си оценъчна система за коментар на другия. Самокритичността се притъпява, потънала в одумване на хората около него. С тази констатация не се

изчерпва ниската степен на емпатийност, която е ширещо явление в повседневното ни общуване. Богатството на този психологически феномен се

проявява в способността да разбираме другите, на базата на едно добро познаване на неговите или на техните качества, да подаваме ръка, да правим позитивен знак за обединяване, за общи действия и постигане на определена цел. Едно такова тълкуване може да се прояви при определени условия и обстоятелства, гарантиращи градивни, позитивни човешки отношения. Като характер сме добронамерени, проявяваме разбиране към другия. Тези качества се проявяват по-убедително в по-сигурни и по-благоприятни за хората периоди на съществуване. Българинът показва другата страна на своя характер по време на кризи или лошо управление на страната.

Въпросът за общуването може да се разглежда исторически. Българинът е общувал повече в по-ранните периоди на историческото си развитие. Особено добро е било това общуване в селата и по малките градчета, където хората са се познавали и взаимопомощта между тях е била необходима и наложителна. Само този, който не е живял на село не може да си представи простите, но така интересни форми на общуване. Провеждане на различни събирания, взаимната помощ (например при правене на къща, клане на прасе, подготовка за сватба, даже и при погребение), без която никой не може да мине без другия, без съседа, без близките, правещи общуването неизбежно. Нека споменем за седянките, за белянките (белене на царевица, чукане на слънчоглед и други), които сближавали хората, подпомагали се един друг. Липсата на други развлечения като радио, телевизия, карало българите да търсят други начини за развлечение и общуване един с друг. Да не говорим пък за общуването в многочленното семейство, където отношенията между членовете му се основавали на уважение към по-възрастните и общуването е било основано на уважение между тях. С развитие на обществото, с появата на други средства за общуване със света - радио и

телевизия - връзките между отделните семейства стават по-слаби, но общуването е все още необходимо и съществува.

В близките години (15-20), когато вече няма семейство без телевизор и даже без компютри с интернет, като че ли нуждата от общуване между хората, особено в градовете, ще започне да се ограничава. Хората престават да ходят на кино и театър. Апартаментът стана тяхна крепост, а телевизията - място за общуване със света.

Българинът се позатвори в себе си, особено след промените през 1989 година, когато се разделихме и по политически причини. И това е ясно - не смееш да общуваш с някой като не знаеш той какви политически убеждения има и много често при срещи и разговори човек се въздържа от искрено изказано мнение, защото не знае как ще се реагира от другата страна. И макар, че минаха вече почти 20 години от промените, като че ли тази криза в отношенията между хората продължава да се задълбочава, те се отдалечават един от друг, избягват откровени - те разговори и общуването се нарушава все повече. Причина за това имат най-вече политиците, които жадуващи за властта, дават много добър пример как не трябва да се общува. Критикуват се - добре, но те се обиждат, измислят един за друг различни неверни и обидни неща. Телевизиите от друга страна ги разпространяват без да се интересуват верни ли са те или не. Да не говорим за богатата ни преса (включително и жълтата), която се е превърнала в място само за съобщения на клюки, интриги, кой кого убил или наранил и т.н.

Понякога търсим нещо позитивно, нещо което да ни обединява, да ни накара да се зарадваме на нещо добро постигнато за народа (а има и такива постижения)

Но въпреки всичко, все пак може да се каже, че има българи, които умеят да общуват по между си. Това много зависи от

обстановката и обстоятелствата около тях. Има, макар и немного, семейства, приятели, съученици, състуденти и др. между които общуването е необходимо и то се осъществява.

Така че на въпроса, „Умеели българинът да общува“ не може да се даде еднозначен отговор. Но поне в днешните условия надделява повече мнението, че той не винаги прави това искрено и достойно.

Затвореността и индивидуализма ни са развити до краен предел. Това задържа емоционална и мисловна енергия в нас. Иначе интелигентни, високообразовани личности са без стремеж за външна значима изява. Американецът например има много по-малко знания от нас, но живее с голямото самочувствие за съпричастност към американски дух, че е част от народа си. За разлика от тях ние се вълнуваме и обграждаме с проблеми, касаещи моя дом, моето семейство, моето лично оцеляване. По тази причина нямаме големи идеи и мислим ден за ден и причините за това са най-вече в социалното битие. Затвореността и задържането на психичната енергия ни правят уязвими и за

много заболявания.

Ниската ни комуникативна способност ни пречи да водим диалог, да се противопоставяме, да спорим, да приемаме чуждото мнение като нещо нормално. По степен на наситеност с негативна психическа енергия съвременния период няма равен на себе си в най-новата ни история.

В общуването културата и градивността са изместени и то доста упорито, драстично и трайно от омраза, висока степен на психическа алергичност, непоносимост и нетърпимост. Конфронтациите и негативните противоположности станаха белег на общуването, убедително проявени особено в „тяхно величество“ - парите. Примерите са много - „ляво“, „дясно“ и „централно“ противостояние. И в резултат на това хората се затварят все повече

в собственото си лично битие. Затова в общуването липсва ярката външна изява. Дори не сме в състояние да се радваме на успехите, които сме постигнали. Причина за това е, че в общуването демонстрираме ниска комуникативност.

Най-силното средство за „очистване“ на общуването от натрупаните негативи е промяната в начина на живот, промяна на онези условия, които ще рефлектират върху хората, като по висока степен на задоволеност на потребностите и интересите (това се забелязва вече в последните 3-4 години). Бедността ражда рецидиви. Сигурността и нормалната човешка задоволеност освобождава мисълта, разтоварва поведението. „Беден човек - жив дявол“, казват хората. Това е причината като характер и като общуване да носим в себе си голямата обремененост, комплексите и бариерите. Това е голямата причина да бъдем челници в Европа по много заболявания. Нека не забравяме че психиката се носи от човешкото тяло, че това са закономерно свързани страни на едно цяло, наречено човешко същество.

Причините за начина на общуване на българина са съществени и важни. Част от тях са деликатни. Други имат голямо значение за промяната, която трябва да настъпи у нас, ако искаме да бъдем народ с по-голямо самочувствие и престиж, ако искаме общуването между нас българите да стане необходимост и неизбежност.

Образованието, културата и религията оказват своето силно въздействие върху общуването, когато те функционират в една спокойна хуманизираща социална действителност, когато църква и училище са в един синтез и си взаимодействат градивно.

Отговорът на въпроса, „Умее ли да българинът да общува“ не е еднозначен. Може да се каже и „да“ и „не“, защото има много българи, които умеят да общуват и в група и в ежедневните

междупersonални отношения. Не може да се каже, че българският народ е необщителен като цяло. Но има и такива, които не умеят да общуват, защото не умеят да комуникират с други хора, които са затворени, мислещи само за собственото си съществуване, за своето лично благополучие. Кой са повече, не може да се каже. Но с положителност може да се твърди, че необщителността се засили след 10 ноември 1989 година когато уж дойде демокрацията и би трябвало условията за общуване да станат по-добри. Но това не се случи. Напротив, народа се раздели на групи подкрепящи различни партии, с различни виждания и това още повече ни отдалечи един от друг, станахме хора, които не ценим и не уважаваме чуждото мнение, изопачаваме казаното. Изобщо липса на всякакъв диалог, което не ни води към напредък и успешно развитие.

Нека да вярваме, че скоро ще настъпи това време, когато в общуването българинът ще умее да излезе вън от личния си живот и сметки. Само активното общуване променя, обогатява хората и цели народи, прави ги дейни субекти за личностна, групова и социална изява и промяна.